

perspective of the enterprise development. Suggestions for improving work assessment in agriculture as the basis of its motivation are developed. The approaches to the construction of work motivation system in agricultural enterprises are proved and directions for improving the management process of motivation are proposed.

Key words: motivation, motivation process, personnel, agricultural factory, stimulation form.

Нестерович А. Стратегические направления мотивации труда в сельскохозяйственных предприятиях

Обосновано возможности применения современных форм управления персоналом сельскохозяйственных предприятий с целью повышения эффективности их работы и ориентации на перспективы развития предприятий. Разработаны предложения по совершенствованию оценки труда в сельском хозяйстве в качестве основы его мотивации. Обоснованы подходы к построению системы мотивации труда в сельскохозяйственных предприятиях и предложены направления совершенствования управления процессом мотивации.

Ключевые слова: мотивация, мотивационный процесс, персонал, сельскохозяйственное предприятие, формы мотивации.

УДК 353:338.46:364

ПІДТРИМАННЯ РІВНЯ ЖИТТЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ СИСТЕМНОЇ КРИЗИ

М. Назаркевич, асистент

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Упродовж 2013–2015 рр. відбулися значні зміни в розвитку нашої країни, зокрема в тих процесах, які мають визначальний вплив на показники рівня життя населення, у тому числі сільського. Революція гідності, спроби нової влади усунути негативні явища, сформовані за попередньої влади, російська інтервенція і невдалі управлінські рішення з боку владних структур спричинили системну кризу, результатом якої стало швидкоплинне зниження рівня доходів громадян. Валовий внутрішній продукт у постійних цінах у 2014 р. порівняно з 2013 р. скоротився на 6,8 відсотка. Реальний наявний дохід населення за цей період знизився ще більше – на 8,4 %, а середньомісячна реальна заробітна плата – на 6,5 відсотка. При цьому індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року) у 2014 р. склав 124,9 % порівняно з попереднім роком. У таких умовах виникає необхідність підтримання рівня життя населення, зокрема сільського.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підвищення рівня життя сільського населення є предметом наукових досліджень багатьох вітчизняних учених, зокрема В. Антонюк [4], Л. Безтелесної [1], О. Біттера [2], Т. Кізими [3], Е. Лібанової [5], А. Лісового [6] та ін. У їхніх працях знайшли відображення ключові аспекти окресленої проблеми. Однак досі недостатньо вивченими залишаються

питання удосконалення механізмів регулювання доходів сільських жителів в умовах системної кризи.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є оцінка тенденцій у показниках рівня життя сільського населення в умовах системної кризи та обґрунтування шляхів його підтримання.

Виклад основного матеріалу. Важким ударом по купівельній спроможності домогосподарств стало значне зниження курсу національної валюти відносно основних світових валют. Воно було результатом як погіршення соціально-економічної ситуації, так і не завжди вдалим дій Нацбанку. Протягом січня 2014 р. – квітня 2015 р. офіційний курс гривні до долара США знизився зі 7,99 до 23,44 грн, тобто майже утричі. Це призвело до швидкого зростання цін на імпортні продовольчі та непродовольчі товари у три-п'ять разів (із «запасом»), що потягло за собою поступове зростання цін на товари вітчизняних виробників. До того ж, на початку березня 2015 р. нацкомісія, яка здійснює регулювання у сфері енергетики і комунальних послуг, підвищила мінімальний тариф для населення за газ, використаний для опалення, в 3,3 раза – до 3600 грн за 1 тис. м³. Це рішення особливо боляче вдарило по сільських жителях, які проживають, переважно в будинках садибного типу і тому змушені витратити більше газу порівняно з міськими жителями для їх обігріву. В умовах, коли мінімальний розмір заробітної плати та пенсій заморожено, це призводить до катастрофічного зниження рівня життя як міських, так і сільських жителів, насамперед низькооплачуваних.

Для підтримання доходів населення в умовах системної кризи уряд прийняв рішення про значне розширення програми надання субсидій на оплату житлово-комунальних послуг. Від початку реалізації цієї програми (1 травня 2015 р.) до кінця року на ці цілі виділено 24,6 млрд грн з Державного бюджету, що складає приблизно одну двадцяту його видаткової частини.

Субсидії уряд вважає основною на теперішній час формою боротьби з бідністю, зокрема в сільській місцевості. Вирішальне значення при цьому, на думку керівництва Мінсоцполітики, має впровадження новацій в наданні субсидій на оплату житлово-комунальних послуг. Так, у 2015 р. забезпечено призначення субсидії на підставі лише двох документів – заяви та декларації, – на відміну від необхідності надання довідок про доходи, як це вимагалось раніше.

Спрощення процедури надання субсидій на житлово-комунальні послуги насправді не можна вважати реформуванням системи соціального захисту населення, адже зберігається традиційна для нашої країни його філософія, концепція. Вона побудована на тому, що держава продовжує традиції патерналізму в соціальній сфері і фактично гарантує певний мінімум засобів існування для міських і сільських жителів за рахунок державного бюджету. Завдяки таким важелям державного регулювання доходів домогосподарств патерналістський підхід утверджується ще більше порівняно з попередніми періодами розвитку економіки.

По-перше, найбідніші верстви населення переорієнтовуються не на підвищення власної конкурентоспроможності на ринку праці і відповідне зростання рівня оплати праці. Оскільки питома вага отримувачів субсидій в умовах системної кризи підвищується в кілька разів порівняно з передкризовим періодом, то відповідні

настрої поступово стають переважаючими серед усіх верств міського та сільського населення, особливо серед останнього, адже у кризових умовах воно опиняється у гіршій ситуації.

По-друге, руйнується суспільна система мотивації до високопродуктивної праці, бо різниця в рівні оплати праці малокваліфікованих і висококваліфікованих найманих працівників стає настільки незначною, що втрачаються додаткові стимули до особистого зростання. По-третє, зростання обсягів виділених субсидій на житлово-комунальні послуги для населення вимагає відповідного збільшення витрат на їх адміністрування. Загалом слід відзначити надмірно великі витрати суспільства на організацію такої системи соціального захисту населення та її низьку ефективність.

Будь-яка криза, у тому числі економічна, є результатом старіння механізмів управління економікою й ознакою того, що необхідними стають зміни в цих механізмах. В умовах кризи багаторазово зростають загрози у сфері рівня життя населення, але водночас з'являються нові можливості для його підвищення. Для того щоб домогосподарства могли використати нові можливості, необхідні рішучі зміни в державному регулюванні доходів населення.

У нашій країні створена повноцінна законодавча база у цій сфері. Зокрема, в сучасних умовах можна було б скористатися положеннями Закону України «Про індексацію доходів населення», відповідно до якого вона є встановленим законами та іншими нормативно-правовими актами механізмом підвищення грошових доходів населення, що дає змогу частково або повністю відшкодувати здорожчання споживчих товарів і послуг. Передбачена індексація доходів у разі перевищення порогу зростання споживчих цін понад 101 %, тобто на один відсоток порівняно з попереднім періодом. Зважаючи на те, що в умовах системної кризи зростання цін удвічі стає цілком можливим, застосування механізму індексації доходів може призвести до того, що індексована частина заробітної плати та пенсій перевищуватиме навіть реальні їх показники, тобто «тіло» індексації. Така система має ті самі недоліки, що й система надання субсидій на оплату житлово-комунальних послуг населенню. Тому її широке використання в сучасних умовах не можна вважати доцільним.

Якщо наша країна декларує свою прихильність до європейських цінностей і планує в майбутньому стати повноправним членом європейського співтовариства, вона повинна створити економічні передумови для забезпечення існування усім міським і сільським родинам на мінімальному рівні, а вже їхнє право вибору – дотримуватися мінімальних стандартів споживання чи самореалізовуватися і досягати значно вищих стандартів у забезпеченні власного добробуту. Приведення законодавчо встановленого рівня прожиткового мінімуму до його реального показника є об'єктивною вимогою.

Встановлення реального розміру прожиткового мінімуму і відповідно мінімального розміру заробітної плати та розміру пенсій повинно стати свідченням зростання рівня соціальної відповідальності держави перед своїми громадянами та бізнесу перед своїми працівниками. Як держава, так і бізнес не мають ні морального, ні формального права платити залежним від них особам менше, ніж необхідно для їх фізичного виживання.

Реальний розмір мінімальної заробітної плати має вплив не лише на матеріальне становище найменш оплачуваних категорій працівників. Він лежить в основі усієї системи основної та додаткової заробітної плати, її тарифікації. Тому дотримання справедливого розміру заробітної плати навіть в умовах системної кризи дає змогу розпочати процес відродження реальної мотивації праці.

Державне регулювання рівня життя населення, зокрема сільського, повинно опиратися на системні зміни в найбільш загальних гуманітарних засадах функціонування суспільства. Якщо більша частина членів суспільства мають викривлені уявлення про честь і совість, про справедливість і несправедливість та інші загальнолюдські, зокрема християнські, цінності, таке суспільство не зможе досягти успіхів у налагодженні нормального економічного життя, результатом якого стає неухильне підвищення рівня життя, насамперед доходів, усіх верств населення, у тому числі сільського.

Одним із найважливіших напрямів державного регулювання рівня життя населення, зокрема сільського, в умовах зовнішньої агресії та системної кризи всередині країни є удосконалення регулювання ринкових цін на продовольчі та непродовольчі товари і послуги. Вітчизняне законодавство надає уряду доволі широкі можливості у цій сфері. Упродовж багатьох років незалежності нашої країни уряд вважав за необхідне не користатися з них. Однак тепер, коли доходи населення, передусім сільських жителів, скорочуються надзвичайно швидко, він повинен сповна використати надані йому права щодо регулювання цін на внутрішньому ринку продовольчих, непродовольчих товарів і послуг.

Висновки. Протягом 2014 р. – початку 2015 р. відбулося значне зниження рівня життя населення нашої країни, зокрема сільського, насамперед у частині грошових доходів. Воно стало результатом негативного впливу як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Реальні доходи населення знизилися в 1,5–2 рази, а в доларовому еквіваленті – утричі. У таких умовах уряд вирішив для підтримання рівня життя населення використовувати програму надання житлово-комунальних субсидій. Таку політику слід вважати хибною, оскільки вона руйнує механізми мотивації праці. Єдино вірним напрямом вирішення цієї проблеми має стати підвищення мінімальної заробітної плати та пенсій, за рахунок яких повинні покриватися зростаючі витрати домогосподарств.

Бібліографічний список

1. Безтелесна Л.І. Ринкові механізми управління людським розвитком : монографія / Л. І. Безтелесна. – Рівне, 2006. – 310 с.
2. Біттер О.А. Рівень життя сільського населення: проблеми і перспективи : монографія /О. А. Біттер. – Львів : Українські технології, 2005. – 288 с.
3. Кізіма Т.О. Фінанси домогосподарств : сучасна парадигма та доміанти розвитку /Т. О. Кізіма ; [вст. слово С. І. Юрія]. – К. : Знання, 2010. – 431 с.
4. Комплексна оцінка рівня та якості життя населення регіонів України як основи формування соціального потенціалу сталого розвитку / [О. І. Амоша, О. Ф. Новікова, В. П. Антонюк та ін.] // Соціальний потенціал сталого розвитку: інноваційні механізми формування та використання : монографія. – Донецьк : Ін-т економіки пром-ті, 2014. – С. 206–320.

5. Лібанова Е. Аналіз бідності та соціальних наслідків економічної кризи в Україні / Е. Лібанова, Л. Черенько, В. Саріогло. – К., 2010. – 215 с.
6. Лісовий А. В. Державне регулювання розвитку сільських територій : монографія / А. В. Лісовий. – К., 2007. – 400 с.

Назаркевич М. Підтримання рівня життя сільського населення в умовах системної кризи

Проведено оцінку ступеня зниження рівня життя сільського населення в умовах системної кризи та зовнішньої агресії. Встановлено, що урядові заходи з його підтримання є недостатніми. Обґрунтована необхідність кардинальних змін у політиці боротьби з бідністю. Основним важелем повинно стати встановлення реального рівня прожиткового мінімуму та мінімальної зарплати. Обґрунтовані пропозиції з удосконалення державного регулювання цін.

Ключові слова: рівень життя сільського населення, системна криза, доходи домогосподарств, ціни.

Nazarkevych M. Sustaining Rural Livelihoods in systemic crisis

An assessment of the reduction of the rural population in the systemic crisis and external aggression. It is established that government measures are not sufficient to maintain it. The necessity of radical changes in policy to fight poverty. The main lever must be to establish the actual level of subsistence wage and minimum wage. Reasonable proposals to improve state regulation of prices.

Key words: standard of living of the rural population, systemic crisis, household incomes, prices.

Назаркевич М. Поддержание уровня жизни сельского населения в условиях системного кризиса

Проведена оценка степени снижения уровня жизни сельского населения в условиях системного кризиса и внешней агрессии. Установлено, что правительственные меры по его поддержанию недостаточны. Обоснована необходимость кардинальных изменений в политике борьбы с бедностью. Основным рычагом должно стать установление реального уровня прожиточного минимума и минимальной зарплаты. Обоснованы предложения по совершенствованию государственного регулирования цен.

Ключевые слова: уровень жизни сельского населения, системный кризис, доходы домохозяйств, цены.